

9 ФЕВРАЛЬ – АЛИШЕР НАВОЙИ ТАВАЛЛУДИ КУНИ

Тил тилсимиининг беназир билимдони

< [1]

Асарда Навоийнинг забардаст тилшунос олим экани, тил ходисалорини тўғри идрок этиб, баҳолай олиши яққол намоён бўлади. Навоий биринчи навбатдан феълларни, отуркумга мануб сўзлардан, аввало, каридаш-уругчилик отамаларини, хайвонлар ва қўшлар номларини, табигат ходисалорини қиёслайди. Яъни, у тилсимиин шундай катламини тандайдики, унда тилнинг ўз сўзлари кўпчиликни ташкил этади. Ва бу – энг тўғри йўл. Зеро, у ёки бу тилга хос хусусиятлар ҳам айлансан шу катламда яққолро намоён бўлади. Тилнинг бошча катламларида, хусусан, илмий, маданий қотламларда ўзга тиллардан кирган сўзлар ҳам кўпчиликни ташкил этади.

«Муҳоммад ул-лугбатай»да айтилишича, сўз гёёки бир дурдир, дурнинг доимий макони дениз туби бўлса, сўзнинг макони кўнгилдир. Дурғавос тарафидан дениз тубидан чикорилиб, жилвалонтирилса ве унинг киймати жаҳварига кўра баҳоланса, сўз «соҳиб» ихтиносин томонидан кўнгилдада тошқорига олиб чиқилади ва нотикнинг киймати сўз кўлсан маҳоратига, уни жилвалонтириш кобилиятига қараб белгиланади. Бошкоша айтгонда, дениз тубида ҳаракатсан ётган кимматлоқи дурлар гаввос томонидан ҳаракатка кетирилди, кўнгил тубида турган сехри сўзлар эса сўзларини томонидан нутқий жарёнга олиб кирилади ва ўз жилвалини намоён этади. Алишер Навоий бу фикрларини давом этитириб ёзди: «Сўз дурғининг тафову мундин диги бегоятроқ ва мартабаси мундин ҳам бенингтариқдур. Андокки, шарафидин ўлган бадана руҳи покетар, қасидин ҳаётлик танга заҳри ҳолол хосияти зуҳур этар.

**Сўз гавхаредурки, рутбасининг Шарҳидадур ахли нутқ ожиз.
Андин эрӯр хасис муҳлиқ, Кўргузгучидур Масиҳ мўъжиз.**

(Мазмуни: «Сўз шундай гавхаредурки, мартабасини аниқлашдан нутқ ғаллари оқизидир: мартабаси – ёмон сўзнинг ҳалол қилювчилигидан тортиб, яхши сўз билан Исононг мўъжиза кўрсатишга ғодамни тирилтиришига қодар боради»).

«Инсонни сўз айлади жудо ҳайнвондин» деган гоясининг дадолати сифатида Алишер Навоий

ий нутқ одоби, сўзга соҳиблик, сўзнинг орқа-ўнгини ва унинг нутқдаги ҳамда мулкотдаги ўз ўрнини билиш каби фазилатларни инсон охлокининг тамалларидан бирга деб хисоблаган, буни жамиятга англатиш борасида ҳам амалий, ҳам назарий фикрларни илгари сурган.

Мыслумки, тил тилсимиининг курдатини теран тасаввур этиши ве бу қурдатни тугал ишга солиш учун мунтазам маҳорат ва малака талаб қилидиган нарса тилнинг ўз моҳиятида мавжуд. Тил моҳияттан битмас-тунгасмас, ундо чекиз-чеграсизлик килинса, нутқ макбул бўйлайди ве бу тилнинг оғнати бўлади. Тил ва нутқнинг бир-бири билан боғлиқиди, бирга иккичишига ҳамшиза таъсири этишини тил конунциятларини теран билган Алишер Навоий аник сезган. Лекин тоассуфки, тил ва нутқ муносабатига багишланган ишарада ҳам, Навоийнинг тил хизматини кўрсатишига қаротилган тадқикотларда ҳам ул зотнинг айни шу масаладаги беҳад нозик қайди тилга олинмайди.

Гарб дунёси «Антик юон фалсафасида буғунги фангрининг деярия барчаси куртак ҳолида мавжуд эди», деган гапни бот-бот таъкидлаб келади. Айни пайдат шунни ҳам тон олиш қераки, Алишер Навоийнинг лисоник қарашоридан тил ва нутқ мунамоси «куртак ҳолида» эмас, болки нақд мева шаклида очиқ бўй кўрсатиб турибди. Буни эътироф этиши энг қодимий фангрардан бўйлиши тилшунослик ва унинг вакиллари бўйнидаги бурчиди.

Мутафаккир бобомиз Алишер Навоий она тилимизнинг асосларини мустахкамлаган, бу мустахкамлика бетакор бодий ва илмий дурданоларни билан бокийлик башх этган, ардеки тилимизнинг метин конуниятларини тадқик килини йўлларига чирок тутган дошишманд сифатида асрлар оша ҳолқимиз қолбидо яшаб келмоди. Истиқол шарофати, Президентимиз ташаббуси билан улуг бобомизнинг беназир меросини ҳар томонлама ўрганиш ва торғиб килиш, ундан нодир дурлардан баҳроманд бўйлишининг мисленик имкониятларни юзога келди. Буғун улкан ҳозина ҳажон бадиияти гонгинасининг тўрида кўр тўкиб турибди, уни нафакат юртимиз олимлари, балки бутун дунё катта иштиёқи билан ўрганимод. Бу даҳо сўз санъаткорига муносиб ётиромонинг ёрқин ифодасидир.

Соссюр тўғри кўрсатганидай, тил туганаси имконият, нутқ эса айни шу имкониятнинг реал воқе-

ҚОЙИЛ...

Ўзбекистон бўйлаб пиёда

Сарлавҳани ўқиб, ажабланманг. Чиндан ҳам мамлакатимизда Гиннеснинг рекордлар китобига киришини мақсад қилган ҳамюртларимиз топилади. 64 ёшли ҳаваскор спорччи Адҳам Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

■ Шукур ЖАББОР
«Mahalla»

У Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос рекорд ўрнатди.

Фаронга водийси, Бухоро вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳасанов уч мартобатаба ўзига хос

